

Development of a VET curricula for Personal Assistant professional profile
based on the European Framework of Qualifications

**ES asistentas: Profesinio
mokymo programa,
skirta asmeniniams
asistentams parengti,
grindžiama Europos
kvalifikacijų kėlimo
sistema**

2016-1-ES01-KA202-025296

MODULIS 1 – FUNKCINĖ ĮVAIROVĖ/ NEGALIA

Erasmus+

Šio leidinio rengimas finansuojamas remiant Europos Komisijai. Šis leidinys atspindi jo rengėjų, bet ne Europos Komisijos ar jos institucijų požiūrį, todėl Europos Komisija negali būti laikoma atsakinga už šios medžiagos turinį ir galimą panaudojimą.

TURINYS

1. MODULIO APRAŠYMAS	3
2. ĮVADAS	5
3. FUNKCINĖ ĮVAIROVĖ	6
3.1. Kas yra funkcinė įvairovė?	6
3.2. Trumpa terminologijos istorija - nuo neįgalumo iki funkcinės įvairovės sąvokų..	7
4. KAS YRA NEGALIA	9
4.1. Negalios apibrėžimas.....	9
4.2. Negalios sampratos.....	10
4.2.1. Medicininis modelis.....	10
4.2.2. Socialinis modelis.....	11
4.2.3. Medicininio bei socialinio modelių palyginimas.....	12
4.2.4. Įvairove paremtas modelis.....	13
5. NEGALIĄ TURINČIŲ ASMENŲ TEISIŲ REGLAMENTAVIMO JURIDINIAI PAGRINDAI	15
5.1. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija (CRPD).....	15
5.2. Europos Sąjungos neįgaliųjų teisių politika	15
6. NUORODOS	17

1. MODULIO APRAŠYMAS

MODULIO PAVADINIMAS	FUNKCINĖ ĮVAIROVĖ/ NEGALIA
RAKTINIAI ŽODŽIAI	Funkcinė įvairovė, asmeninis asistentas, specialieji poreikiai, negalia, sutrikimas, neįgalumas, fizinė negalia, regos negalia, klausos negalia.
TIKSLINĖ GRUPĖ	Tikslinė šio modulio grupė – asmenys, siekiantys įgyti žinių, reikalingų tapti negalią turinčių žmonių asmeniniais asistentais.
LYGIS	Pradedantiesiems.
KARJEROS GALIMYBĖS	Asmenys, siekiantys tapti žmonių, turinčių negalią asmeniniais asistentais.
MODULIO TIKSLAI	Šis modulis suteikia dalyviams praktines žinias, supratimą, išteklius ir galimybes išmokti, kaip sėkmingai atlikti asmeninio asistento darbo užduotis. Dalyvis susipažins su pagrindiniais Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijoje išdėstytais principais bei Tarptautine funkcinų sutrikimų, negalios ir sveikatos klasifikacija (parengta Pasaulio Sveikatos Organizacijos).
MOKYMO SI REZULTATAI	Asmuo, sėkmingai baigęs modulį, žinos, kas yra funkcinė įvairovė ir negalia, kokie negalios tipai išskiriami, susipažins su medicininio bei socialinio negalios modeliais ir pan.
IŠ ANKSTO REIKALINGI ĮGŪDŽIAI	Informacijos ir ryšių technologijų vartojimo pagrindai.

REIKALINGI ANKSTESNI APMOKYMAI	Ne.
KONTAKTINIO DARBO VALANDOS	5 valandų
KOMPETENCIJOS	Žinios apie funkcinę įvairovę bei naująją negalios paradigmą.
VERTINIMAS	Vertinimą sudaro testiniai klausimai, kuriuose pateikiami keli galimi atsakymų variantai, ir praktinio žinių taikymo pratimai, patikrinantys žinias ir supratimą bei įvertinantys mokymosi rezultatus.
KATEGORIJA	kaina (išlaidų optimizavimas) laikas (efektyvus laiko valdymas) P-kokybė (paslaugų kokybė) V-kokybė (valdymo kokybė)
PAPILDOMOS MEDŽIAGOS	Ne.

2. ĮVADAS

Gerbiamasis dalyvi,

Sveiki atvykę į šį modulį! Šis modulis sukurtas pagal mokymosi programą, skirtą tiems, kad siekia tapti specialiųjų poreikių turinčių žmonių asmeniniais asistentais. Šio modulio eigoje, jūs susipažinsite su nauja sąvoka, vartojama negaliai apibūdinti, t.y. funkcinės įvairovės sąvoka.

Šis modulis apima teorinius bei kultūrinius principus, svarbius siekiant suprasti naująją negalią apibūdinančią koncepciją - funkcinę įvairovę (terminologiją bei praktinį sąvokos vartojimą).

Jūs išmoksite apibūdinti negalią bei skirtingas negalios sampratas (remiantis medicininiu bei socialiniu modeliais); taip pat žinosite pagrindines negalią turinčių asmenų teises. Be to, dalyvis susipažins su pagrindiniais Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijoje išdėstytais principais bei Tarptautine funkcinų sutrikimų, negalios ir sveikatos klasifikacija (parengta Pasaulio Sveikatos Organizacijos).

Kitų modulių eigoje mokysitės apie tai:

- Kas yra nepriklausomo gyvenimo filosofija;
- Kas yra asmeninis asistentas;
- Kaip bendrauti su žmogumi, turinčiu negalią;
- Kas yra savarankiškumo skatinimas ir kaip padėti asmeniui, turinčiam negalią, ugdyti savo asmeninį savarankiškumą bei kurti teigiamą savęs suvokimą;
- Kaip tvarkyti savo darbo planą;
- Kaip teikti pirminę sveikatos priežiūrą, pirmąją pagalbą bei maitinimo paslaugas žmogui, turinčiam negalią.
- Kokios pagalbinės technologijos egzistuoja.

Sėkmingai užbaigę šiuos modulius būsite pasiruošę pradėti savarankiškai dirbti asmeniniu asistentu.

Šilti linkėjimai,

ES-Asistentas projekto komanda

3. FUNKCINĖ ĮVAIROVĖ

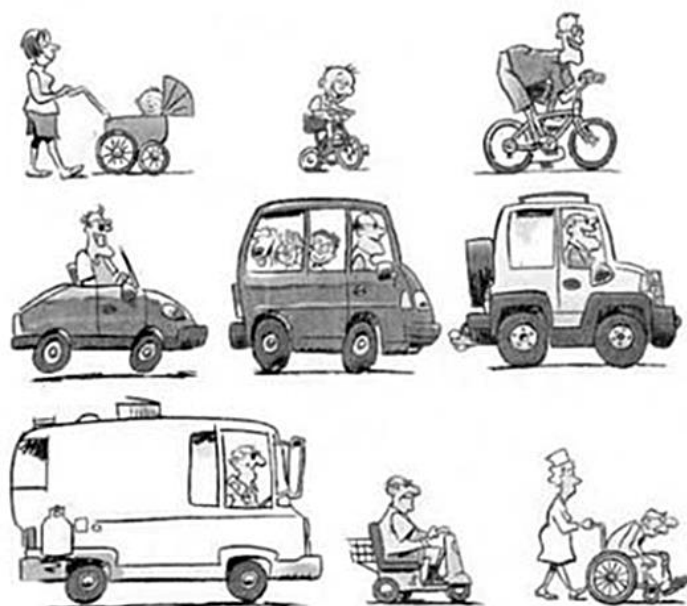
3.1. Kas yra funkcinė įvairovė?

"Funkcinė įvairovė" – tai sąvoka, pradėta vartoti Argentinoje 2005 m. *Romañach* ir *Lobato*, kuria siekiama keisti netinkamas nuostatas apie negalią ir funkcinis sutrikimus: "Mūsų, vyrų ir moterų, funkcinis pajėgumas biofizikos atžvilgiu yra kitoks, nei daugumos gyventojų. Dėl mūsų išskirtinių charakteristikų bei atsižvelgiant į visuomenėje vyraujantį socialinį kontekstą, mes esame priversti atlikti tas pačias užduotis ar veiklas kitaip, nei likusi populiacijos dalis, neretai tenka pasitelkti trečiąsias šalis. Dėl šios priežasties, sąvoka "funkcinė įvairovė" atitinka mūsų realybę, kurioje asmuo yra priverstas funkcinio požiūriu veikti kitaip, nei didžioji dalis visuomenės."

Kiekvienas žmogus funkcionuoja ypatingu, unikaliu būdu; visa ši įvairovė išreiškiama per skirtumus. Funkcinė įvairovė apibrėžiama kaip visų galimų skirtingų funkcinų išraiškų visuma, būdinga žmogaus kūnui.

Toliau pateikiama iliustracijų serija "Gyvybės rateliai", kuri puikiai iliustruoja gyvenimo ciklą ir tai, kaip kiekvienas iš mūsų turi elgtis gyvenimo eigoje, prisitaikant prie kintančio funkcinio pajėgumo.

Las ruedas de la vida...

Taigi, *funkcinė įvairovė* yra kitoks percepcijos būdas, kuriuo remiantis bandoma pašalinti "barjerus" tarp negalią turinčių ir jos neturinčių asmenų, ir ji turėtų būti vartojamas kaip alternatyva įvairioms įžeidžiančioms sąvokoms, apibūdinančioms negalią turintį žmogų ar diskriminuojančioms jį/ją. Pastaraisiais metais terminas "funkcinė įvairovė" tapo labai plačiai naudojamas ir skatinamas vartoti Lotynų Amerikoje bei Ispanijoje. Kitose Europos dalyse dažnai vartojamas terminas "specialiųjų poreikių turintis asmuo", kurio pritaikymas gali būti labai platus: nuo nėščių moterų iki skirtingos formos negalią turinčių žmonių. Tačiau, nepaisant to, kad šios sąvokos yra vartojamos (tiek funkcinė įvairovė, tiek specialieji poreikiai), svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad, kaip ir kiekvieno naujo termino atveju, reikia laiko tam, kad sąvokos būtų pradėtos vartoti iš tiesų plačiai.

3.2. Terminologijos istorija – nuo neįgalumo iki funkcinės įvairovės sąvokų

Neturėtume pamiršti, kad Europoje vienas iš šešių žmonių turi negalią, kuri gali būti tiek lengva, tiek itin sunki. Beveik 80 milijonų žmonių neretai negali dalyvauti visuomeninėje bei ekonominėje veikloje dėl psichosocialinių ir fizinių aplinkos kliūčių. Dėl ribotų galimybių įsidarbinti, negalią turinčių asmenų tarpe skurdo lygis yra 70% didesnis nei vidutinis absoliutaus skurdo lygis. Daugiau nei trečdalis vyresnių nei 75 metų amžiaus žmonių turi tam tikrą negalią, daugiau ar mažiau ribojančią jų veiklą.

Per pastaruosius kelis dešimtmečius buvo įgyvendintos kai kurios iniciatyvos, skatinančios nepriklausomą tam tikrų formų negalią turinčių asmenų gyvenimą. Visos šios iniciatyvos grindžiamos dviem pagrindinėmis idėjomis: žmogaus orumo samprata bei pagrindinių ir specifinių žmogaus teisių įgyvendinimo reikalavimu. Žmogaus orumo idėja, dažnai siejama su asmens socialiniu vaidmeniu. Be to, svarbu paminėti, kad net kalbant apie žmogaus teises, negalima vienareikšmiškai pasakyti, jog jų pritaikymas yra universalus.

Kaip jau minėta, *funkcinės įvairovės* sąvoka yra vartojama kaip alternatyva įvairiems įžeidžiantiems terminams, apibūdinantiems negalią ar negalią turinčių asmenų ypatybes. Taigi sąvokos *funkcinė įvairovė* tikslas – pakeist „etiketes“ ir stereotipus, susijusius su negalią turinčiais asmenimis, pvz. "neįgalieji", "nenormalūs", "nevisaverčiai", "sulėtėję" ir kt.

Funkcinė įvairovė bandoma iš naujo apibrėžti iki šiol sukurtas idėjas ir teorijas apie "negalią", "sutrikimus", "neįgalius žmones" ir "žmones, turinčius specialiųjų poreikių", bei suteikti daugiau galimybių vartoti šią naują sąvoką.

Tai ne tik terminologijos ir „apibrėžimo bei apibūdinimo“ klausimas, bet ir prasmės, kuri slypi žodyje „normalus“, analizavimas. Atsižvelgiant į viso gyvenimo ir/arba tam tikro asmeninių sunkumų laikotarpio, kuris, be abejo, gali būti ir laikinas, kontekstą, mes turėtume iš naujo

apibrėžti sąvoką "normalumas", nes ją reikėtų sieti su tam tikro dydžio vidurkiu populiacijoje, o ne su asmeniniais požymiais, kurie laikui bėgant nekinta.

Pagrindinė funkcinės įvairovės idėja yra ta, kad gyvenimo eigoje kiekvienas žmogaus susiduria su savo funkcinio pajėgumo stoka, kuomet tam tikroms užduotims atlikti jam/jai gali prireikti kito žmogaus pagalbos: kūdikiui reikia tėvų pagalbos; pagyvenusiam žmogui reikia specialisto ar slaugytojo/os, kad rūpintųsi juo/ja. Be to, *Agustina Palacios* ir *Javier Romañach* savo knygoje pateikia dar vieną pavyzdį – trumparegio asmens funkcinė įvairovę pasireiškia prastu regėjimu bei poreikiu nešioti akinius siekiant matyti gerai.

Rekomenduojama vengti vartoti tokius žodžius kaip "neįgalūs", "suluošinti", "netinkami", "prikaustyti prie neįgaliųjų vežimėlio", "imobilizuoti neįgaliųjų vežimėliuose", "priklausomi nuo neįgaliųjų vežimėlio", "nykštukai", "liliputai", "keisti", "pavaldūs", "kenčiantys", "idiotai", "silpnapročiai", "sulėtėję", "nutildyti".

Kalbos vartojimas nėra sudėtingas. Yra keletas paprastų taisyklių, kurios padeda suvokti, ką ir kodėl reikia pasakyti. Kalbant apie negalią turinčius asmenis kaip apie žmonių grupę, nepaisant to, kokia yra jų negalia, reikėtų vartoti terminą "funkciškai kitoks asmuo" arba "asmuo, turintis specialiųjų poreikių" arba "asmuo, turintis negalia".

4. KAS YRA NEGALIA

4.1. Negalios apibrėžimas

Tarptautinė neįgaliųjų organizacija (DPI) nepatvirtino jokio negalios apibrėžimo, tačiau, jų nuomone, Tarptautinės funkcinių sutrikimų, negalios ir sveikatos klasifikacijos pateikiamas negalios apibrėžimas yra tinkamiausias. Čia negalia apibūdinama kaip "sąveikos tarp tam tikrą sutrikimą turinčio asmens bei aplinkos ir psichosocialinių kliūčių, pasekmė".

Pasaulinė sveikatos organizacija (PSO, 2016 m.) siūlo tokį negalios apibrėžimą: "Negalia yra plati sąvoka, apimanti įvairius sutrikimus, funkcinio pajėgumo stoką bei galimybės įsitraukti į tam tikrą veiklą apribojimus. Sutrikimas, tai kūno funkcijos ar struktūros problema; funkcinio pajėgumo stoka, tai sunkumas, su kuriuo asmuo susiduria vykdant tam tikrą užduotį ar veiksmą; o galimybės dalyvauti konkrečioje veikloje apribojimas, tai problema, kurią asmuo patiria, gyvenimiškose situacijose. Taigi negalia yra ne tik sveikatos problema. Tai sudėtingas reiškinys, atspindintis asmens kūno ypatumų ir jo/jos gyvenamosios aplinkos sąveiką".

Europos Sąjungos lygmeniu negalia yra suvokiama kaip visos visuomenės problema. Tai susiję su nuolatiniais apmokymais ir įvairių gyvenimo sričių pritaikymu tam, kad šie asmenys galėtų įsitraukti ir išlikti aktyvūs pagrindinėse socialinio gyvenimo srityse (ES Europos Tarybos neįgaliųjų strategija 2017-2023 m.).

Šiandien "negalios" sąvoka vartojama norint apibūdinti nepalankią padėtį arba veiklos galimybių apribojimą, atsirandantį dėl visuomenėje vyraujančios pozicijos, kuomet negalią turintys žmonės yra nepakankamai įtraukiami arba visai neįtraukiami į socialinę veiklą, kuri yra laisvai prieinama visiems kitiems bendruomenės nariams. Taigi, negalia gali būti laikoma atskira socialinės spaudos forma, sutelkta į psichosocialines, fizinės aplinkos ir organizacines kliūtis, dėl kurių žmonės, turintys negalią, neturi lygių galimybių mokytis, įsidarbinti, gyventi, naudotis transporto paslaugomis ar organizuoti savo laisvalaikį.

Šiuo metu vyraujančios tarptautinėms tendencijoms reikalauja vartoti sąvoką "asmuo, turintis negalią" (dėl socialinių priežasčių), o ne "neįgalusis", taip siekiant pabrėžti, kad negalia yra ne asmens, bet asmens santykio su aplinka, savybė. Nepritaikyta aplinka daro asmenį neįgalų dėl fizinių, t.y. architektūrinių kliūčių, su kuriomis jis/ji susiduria. Taigi, reikėtų keisti ne patį asmenį, turintį negalią, bet jį supančią aplinką ir visuomenę.

4.2. Negalios sampratos

Egzistuoja trys negalios sampratos: **Medicininis modelis**, **Socialinis modelis** bei **Įvairove paremtas modelis**.

4.2.1. Medicininis modelis

Remiantis medicininio modeliu, negalia yra suprantama kaip individuali problema, kurią tiesiogiai lemia liga, trauma ar kita priežastis, reikalaujanti medicininės priežiūros bei profesionalių gydymo paslaugų. Šiuo atveju negalios valdymo tikslas – gydyti bei pritaikyti ir keisti žmogaus elgesį. Čia medicininės priežiūros vaidmuo yra pagrindinis ir visas dėmesys yra sutelkiamas į pokyčius bei reformas, susijusius būtent su sveikatos priežiūros politika. Kitaip tariant, šis modelis iškelia idėją, kad negalią turinys asmenys yra priklausomi ir reikalauja gydymo bei priežiūros, ir tokiu būdu yra pateisinama jų sistemingai didėjanti socialinė atskirtis.

Medicinos modelis kartais dar vadinamas "asmeninės tragedijos modeliu", nes jis daro įtaką negalią turinčių žmonių savęs suvokimui. Daugelis žmonių, turinčių negalią, ilgainiui ima klaidingai tikėti, kad visos šios kategorijos žmonių problemos kyla dėl to, kad jų kūnai nėra "normalūs". Be to, šie asmenys neretai ima manyti, kad jų negalią automatiškai užkertą kelią bet kokiam jų dalyvavimui bendruomenės, kurioje jie gyvena, veikloje. Toks savęs nuvertinimo ir dvasinės priespaudos kupinas požiūris gali lemti tai, kad negalią turintys žmonės bus izoliuoti, retai matomi viešumoje dėl patiriamos priespaudą ir vis didėjančios atskirties bendruomenėje, kurioje jie gyvena.

Tipinės sąvokos, kurios grindžiamos būtent šiuo ribotu negalios suvokimu, yra pateikiamos Pasaulinės Sveikatos Organizacijos ("Tarptautinė funkcinų sutrikimų, defektų, negalios ir veiklos sutrikimų klasifikacija - klasifikavimo vadovas, kuris remiasi ligų sukeltomis pasekmėmis", parengtas 1980 m., perspausdintas 1993 m., Ženeva), pavyzdžiui:

Sutrikimas: bet kokio pobūdžio psichologinės, fiziologinės ar anatominės funkcijos praradimas ar normos neatitikimas, susijęs su organizmo veikla bei sandara. Iš esmės tai tam tikro organo funkcijos ir/ar išvaizdos defektas.

Negalia: bet kokios kūno funkcijos ribotumas ar nebuvimas, atsirandantis dėl specifinio sutrikimo, dėl kurio asmuo negali atlikti tam tikros veiklos, kurios atlikimas yra laikomas norma bet kuriam žmogui. Taigi negalia apibūdina defektyvumą asmens lygiu.

Neįgalumas: sunkumai, kuriuos patiria asmuo, turintis tam tikrą sutrikimą ar negalią, dėl kurių jis negali elgtis taip, kaip įprasta elgtis atsižvelgiant į jo amžių, lytį, socialinius ir kultūrinius veiksnius; Kitaip tariant, neįgalumas apibūdina asmens sąveiką su supančia aplinka bei prisitaikymą prie jos.

Medicininis modelis sukūrė tam tikrą socialinės padėties hierarchiją, susijusią su negalia bei lygybės nustatymu.

- terminologija, kuri žemina negalią turintį asmenį;
- gydymas, priežiūra, profesinės medicininės praktikos plėtra ir standartai, teisės aktai ir išmokos
- visa tai yra grindžiama šiuo socialiniu nelygiavertiškumu.
- atsisakoma puoselėti asmens laisves ir galimybę savarankiškai apsisęsti.

Šis modelis numato, kad problemos, su kuriomis susiduria žmonės, turintys negalią, yra tiesioginės jų funkcinių sutrikimų pasekmės. Medicinos modelis yra dualistiškas, linkęs vertinti, vienus žmones kaip "geresnius" ar "pranašesnius" lyginant su asmenimis, turinčiais negalią. Taigi, nesant nėra galimybės pakeisti savo fizinės sveikatos būklės, turimas sutrikimas turi būti suvokiamas kaip pastovus, nuolat veikiantis faktorius, darantis įtaką santykiams tarp asmens ir visuomenės, su kuria bandoma komunikuoti. Taigi, tokio žmogaus įvaizdis tapatinamas su gailestingumu, baimė ir labdara.

4.2.2. Socialinis modelis

Šis modelis buvo sukurtas žmonių, turinčių negalią. Tai visų pirma buvo visuomenės atsako į šių žmonių poreikiu rezultatas, bei atsakas į jų pačių patirtį, įgyta susidūrus su sveikatos priežiūros, socialinio draudimo sistemomis, lemiančią izoliacijos ir dėl kurios jie jaučiasi izoliuojami ir socialiai engiami. Šis modelis remiasi integruotu požiūriu. Čia daugiausia dėmesio skiriama negalią turinčių asmenų dalyvavimui tam tikroje veikloje lygiomis teisėmis su kitais žmonėmis.

Socialinis negalios modelis teigia, kad negalia nėra individo savybė, bet verčiau - socialinių sąlygų nulemtas veiksmų kompleksas.

Kitaip tariant, negalia visuomenėje neretai suprantama kaip nelygios galimybės, kuomet žmonių, turinčių negalią, poreikiams skiriama mažai/jokio dėmesio. Galimybių apribojimas, pasirinkimų ir apsisprendimo ribotumas, taip pat pagalbos gyvenime sistemų kontrolės trūkumas, kelia abejonių dėl pagrindinių prielaidų, užtikrinančių tradicinio medicininio modelio dominavimą.

Negalią turintys žmonės tampa neįgalūs dėl to, kad jie dėl fizinių, organizacinių ir požiūrio kliūčių negali dalyvauti bendruomenės, kurioje gyvena, veikloje. Šios kliūtys neleidžia jiems lygiomis teisėmis gauti informaciją, siekti švietimo, įsidarbinimo, naudotis viešuoju transportu, turėti būstą bei galimybę į socialinį ir asmeninį gyvenimą.

Tačiau pastaruoju metu vykstantys pokyčiai skatina integraciją. Atsirado kovos su diskriminacija įstatymai, lygių galimybių politika ir pozityvios veiksmų programos, nes šiuo metu jau daug plačiau pripažįstama, kad žmonėms, turintiems negalią, yra nepagrįstai užkertamas kelias arba

ribojamas jų mėginimas dalyvauti įvairiose visuomenės gyvenimo srityse, nepaisant to, kad tai yra specialiųjų poreikių turinčių asmenų prigimtinė teisė.

Šios problemos sprendimas susijęs su socialiniais veiksniais ir visa visuomenė yra atsakinga už tuos aplinkos pokyčius, kurie yra būtini negalią turinčių asmenų dalyvavimo visose socialinio gyvenimo srityse skatinimui. Taigi negalios valdymas yra požiūris ir ideologija, lemiančios socialiniais pokyčiais, kurie politiniu požiūriu yra susiję su žmogaus teisių gynimo problema. Remiantis šiuo modeliu negalia yra vienas iš šalies politinės veiklos aspektų.

Šis modelis susijęs su kliūtimis, su kuriomis negalią turintys žmonės susiduria kasdieniame gyvenime. Pavyzdžiui, jei asmuo, kuris naudojami neįgalųjų vežimėliu, negali pakilti laiptais, toje vietoje turėtų būti įrengta prieigos rampa arba specialus keltuvas. Kadangi aklieji negali perskaityti įprasta abėcėle parašytos informacijos, reikėtų pateikti ją ir alternatyviais būdais, Brailio raštu ar įgarsinant. Užtikrinus adekvačius ir tinkamus pokyčius, kliūtys gali būti įveiktos, o tai savo ruožtu turi teigiamos įtakos negalią turinčių asmenų gyvenimo kokybei.

Socialinio modelio kritika:

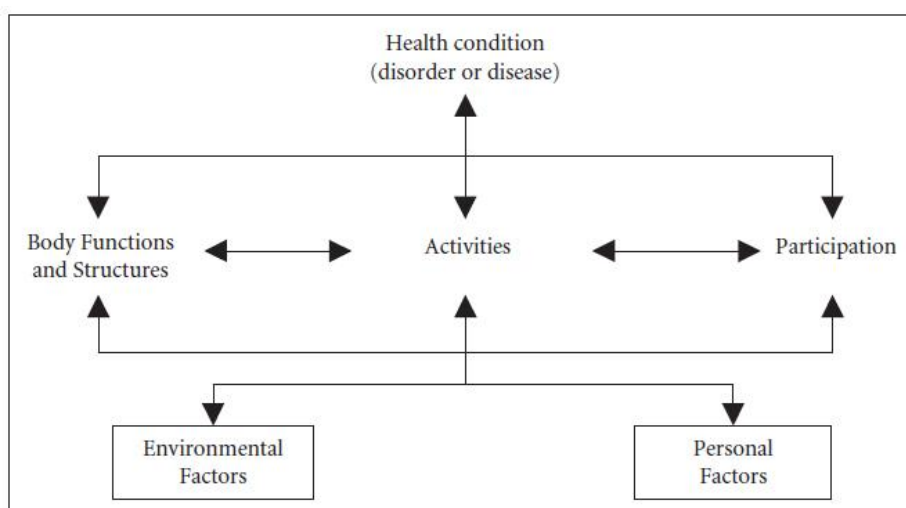
- Priespaudos prieš negalią turinčius asmenis lygis visuomenėje kuris labai akcentuojamas (ir tapatinamas su medicininio modelis).
- Ignoruojami negalią turinčių asmenų tarpusavio skirtumai pagal lytį, seksualinę orientaciją, rasę, kultūrą ir kt.
- Pritaria daugybei kapitalistinės visuomenės vertybių, į pirmą planą iškelia įsidarbinimą ir nepriklausomybę;
- Perspektyva, kuria remiantis, asmuo suvokia save kaip turinį negalią arba ne.

4.2.3. Medicininio bei socialinio modelių palyginimas

Medicininis modelis	Socialinis modelis
Negalia, tai „asmeninė tragedija“	Negalia kyla iš socialinės atskirties potyrių.
Negalia tai individuali problema	Negalia, tai socialinė problema.
„Gydoma“ medicininėmis priemonėmis	Savitarpio pagalbos grupės bei veikla, daranti teigiamą įtaką negalią turinčiam žmogui.
Profesinis dominavimas	Individuali bei kolektyvinė atsakomybė.
Situacija vertinama kvalifikuotų darbuotojų.	Situacijos vertinimas – negalią turinčio asmens kompetencija.
Negalią turintis asmuo privalo prisitaikyti.	Aplinka turi būti pritaikoma atsižvelgiant į specialiuosius poreikius.

Negalia yra siejama su pačiu žmogumi.	Negalią turintys žmonės yra kolektyvo dalis.
Negalią turintiems asmenims reikia pagalbos.	Negalią turintiems asmenims reikia lygių teisių.
Profesionalai kontroliuoja situaciją.	Negalią turintys asmenys patys gali apsispręsti.
Individualūs pokyčiai.	Socialiniai pokyčiai.

Tarptautinė funkinių sutrikimų, negalios ir sveikatos klasifikacija (TFK), kurią 2007 m. paskelbė Pasaulio sveikatos organizacija (PSO), yra grindžiama šių dviejų priešingų modelių integravimu. Norint išreikšti skirtingų veiklos perspektyvų integravimo esmę, naudojamas "biopsichosocialinis" modelis. Todėl, norint pateikti vieningą ir aiškų požiūrį, TFK stengiasi apjungti visus požiūrius į sveikatą: nuo biologinio iki individualaus ir socialinio.

Iliustracija: *Health condition (disorder or disease)* – sveikatos būklė (sutrikimas ar liga); *Body Functions and Structures* – organizmo funkcijos ir santara; *Activities* – veikla; *Participation* – dalyvavimas; *Environmental Factors* – aplinkos veiksniai; *Personal Factors* – asmeniniai veiksniai.

Galima matyti, kad individo funkcionavimas tam tikroje srityje, tai sąveika ir sudėtingas sveikatos būklės ir konteksto santykis (pvz., aplinkos veiksniai ir asmeniniai veiksniai).

4.2.4. Įvairove paremtas modelis

Šis modelis, tai vizija, pagrįsta žmogaus teisėmis ir moksliniais tyrimais bioetikos srityje, kuri gali būti įvardijama kaip yra pagrindinė priemonė visiškam žmonių, turinčių negalią, orumui užtikrinti. Jį galima suvokti kaip socialinio modelio evoliucijos pasekmę. Remiantis jo pagrindiniais principais, žmonių gebėjimais ir galimybe prisidėti prie visuomenės veiklos, prisideda nauji svarbūs principai – žmogaus orumas ir žmonių įvairovė.

Įvairovės modelis grindžiamas žmonių įvairovės fakto pripažinimu ir siekiu įveikti galėjimų/negalios dichotomiją (priešpastatymą). Taip pat yra siūloma, kad bet kuriam asmeniui, turinčiam bet kokios rūšies negalią, būtų užtikrintas jų vidinis orumas.

5. NEGALIĄ TURINČIŲ ASMENŲ TEISIŲ REGLAMENTAVIMO JURIDINIAI PAGRINDAI

5.1. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija (CRPD)

Ši konvencija, priimta 2006 m. ir įsigaliojusi 2008 m., grindžiama kelis metus trukusiomis Jungtinių Tautų pastangomis, siekiant pakeisti požiūrį ir santykį su negalią turinčiais asmenimis. JT siekia pakeisti negalią turinčių žmonių įvaizdį - nuo medicininių ir socialinių paslaugų vartojimo bei "labdaros" objektų iki "teises turinčių subjektų", kurie žino už savo teises, savarankiškai priima sprendimus ir yra aktyvūs visuomenės nariai.

Konvencijoje pripažįstamas žmonių. Turinčių negalią, skirstymas į tam tikras kategorijas ir dar kartą patvirtinama, kad visi, bet kokią negalią turintys žmonės, turi teisę naudotis visomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis. Ji skatina neįgaliųjų pilietinių, kultūrinių, ekonominių, politinių ir socialinių teises apsaugą, paremtą asmens integracija, lygybe bei nediskriminavimu. Joje paaiškinama, kaip asmuo gali pasinaudoti savo teisėmis ir įvardijamos gyvenimo ir veiklos sritys, kurias būtina pritaikyti negalią turintiems asmenims.

Konvencija yra prieinama skirtingomis kalbomis: anglų, ispanų, prancūzų, rusų, rumunų, turkų ir kt.

5.2. Europos sąjungos neįgaliųjų politika

Europos Bendrijos politika skatina aktyvią negalią turinčių asmenų integraciją ir visapusišką dalyvavimą visuomenės gyvenime. EB teigia, kad negalia yra teisinė, o ne požiūrio problema, taigi aplinka turėtų būti pritaikyta kiekvienam asmeniui pašalinant kliūtis. Visi EB parengti su negalią susiję dokumentai yra JT CRPD pagrindas.

Europos Komisija remia Europos Negalios Ekspertų Akademinį Tinklą (angl. *ANED*), kuris valdo internetinę priemonę DOTCOM (<http://www.disability-europe.net/dotcom>), kurioje pateikiama pagrindinių valstybių narių taikomų priemonių apžvalga ir UNCRPD įgyvendinimas.

Teisiniai pagrindai

EB veiksų teisinis pagrindas yra 1999 m. Europos sutarties 13 straipsnyje numatytos teisinės bazės, kurios leidžia Europos Vadovų Tarybai "kovoti su diskriminacija dėl lyties, etninės ar rasinės kilmės, religijos ar įsitikinimų, amžiaus ir seksualinės orientacijos" "(Goelen 2005).

Teisės aktai buvo išreikšti įvairiomis formomis, pavyzdžiui, *Pagrindinių Teisių Chartija* ar „Komisijos Komunikacija“, sukurta "Siekiant panaikinti negalią turintiems žmonėms išskylančias kliūtis Europoje" (2000 m.). Taip pat - "2010–2020 m. Europos strategija dėl negalios. Tolesnis siekis kurti Europą be kliūčių." (2010 m.). 2017 m. vasario mėn. Buvo paskelbta strategijos įgyvendinimo pažangos ataskaita iki 2016 m., kuri patvirtino šios strategijos tikslų siekimo sėkmę ir tęstinumą.

2010–2020 m. Europos strategija dėl negalios. Tolesnis siekis kurti Europą be kliūčių.

Šioje Europos strategijoje yra 8 prioritetinės sritys:

- *Prieinamumas*: Skatinti negalią turinčių asmenų galimybę įsigyti prekes ir paslaugas bei plėsti pagalbinių prietaisų rinką.
- *Įsitraukimas*: žmonės, turintys negalią, siekia naudotis visomis ES pilietybės teikiamomis galimybėmis; svarbu šalinti kliūtis, užtikrinti dalyvavimą socialiniame gyvenime ir laisvalaikio veikloje, gerinti bendruomenėje teikiamų paslaugų kokybę.
- *Lygybė*: kovoti su diskriminacija dėl negalios ir skatinti lygias galimybes
- *Užimtumas*: didinti negalią turinčių žmonių įsidarbinimo galimybes.
- *Švietimas ir mokymasis*: pašalinti teises ir organizacines kliūtis, trukdančias negalią turintiems žmonėms naudotis bendrojo lavinimo ar kitomis mokymosi sistemomis visa gyvenimą; laiku suteikti paramą siekiant inkluzinio ugdymo ar individualaus mokymosi, anksti nustatyti specialiuosius poreikius; suteikti tinkamo profesinio išsilavinimo įgyjimo galimybę; mokytis bei remti švietimo darbuotojus, dirbančius visuose švietimo lygmenyse, bei rengti ataskaitas apie asmens įsitraukimo lygį bei pasiekimus. EB pradėjo keletą švietimo iniciatyvų, viena iš jų - Europos Specialiųjų Poreikių ir Inkluzinio Švietimo Agentūra.
- *Socialinė apsauga*: skatinti tinkamas gyvenimo sąlygas, kovoti su skurdu ir socialine atskirtimi.
- *Sveikata*: skatinti vienodą prieigą prie pirminių sveikatos paslaugų ir susijusių paslaugų.
- *Išoriniai veiksmai*: remti negalią turinčių asmenų teises ES ir tarptautinėse programose

NUORODOS

- Agustina Palacios and Javier Romañach. El modelo de la diversidad. La Bioética y los Derechos Humanos como herramientas para alcanzar la plena dignidad en la diversidad funcional, Ediciones Diversitas AIES, Madrid, 2006
- Philip Patston. Constructive Functional Diversity: A new paradigm beyond disability and impairment, Diversityworks Group and Trust, New Zealand, 2007
- World Health Organization (WHO). International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps, Geneva, WHO, 1993
- World Health Organization (WHO). International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF), Geneva, WHO, 2001
- World Health Organization (WHO). International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF), Geneva, WHO, 2007
- World Health Organization (WHO). Disabilities, 2016
- *Disability Strategy 2017-2023* (Council of Europe 2017)
- <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>
- <http://www.who.int/classifications/icf/en/>
- <https://www.un.org/development/desa/disabilities/>
- http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Disability_statistics
- <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1137>
- <https://www.european-agency.org/>
- <http://www.disabledpeoplesinternational.org/>

- <http://technopolis.blogspot.ro/2011/12/from-disability-to-functional-diversity.html>